

Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948. Úředník sluhou mnoha pánů?

Organizátor: **Centrum střeoevropských studií** (společné pracoviště Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., a vysoké školy CEVRO Institut) a **Archiv hlavního města Prahy**

Termín: **16. listopadu 2017**

Místo konání: Praha, vysoká škola CEVRO Institut, Jungmannova 17

Konferenční jazyk: čeština a němčina

Polovina 19. století představovala zlom ve vývoji veřejné správy ve střeoevropském prostoru. Vakuum vzniklé demontáží patrimonálního systému bylo nutné nahradit novou strukturou úřadů zřizovaných státem a obsadit novým typem úředníka. Ačkoliv císař záhy odvolal březnovou ústavu, Stadionova idea dvojkolejnosti a vzájemného působení a vyvažování státní správy a samosprávy se přesto postupně během 50. a 60. let realizovala a zůstala v podstatě neměnná až do rozpadu habsburské monarchie, minimálně v její západní části. Nově vzniklé obce, okresy i země získaly možnost vlastní správy, samostatného hospodaření a rozvoje dané sídelní oblasti, státní úředník měl za úkol dohlížet nad dodržováním zákona a hrát v mnohonárodnostní monarchii úlohu nestranného arbitra. Rostoucí byrokratizace a stoupající nároky státu na kontrolu rozvíjejících se národních společností si ovšem vynutily masivní nábor úřednictva z řad středních i nižších vrstev, a to i na vedoucí místa. Během několika desetiletí tak zanikl patriarchální model úřednických dynastií a uzavřená kasta byrokratů se otevřela nacionalizující se občanské společnosti. Úředník s jasným národním profilem, bez mnohageneračního rodinného zakotvení v úřednickém aparátu, jehož hlavní devízou bylo vzdělání a jazykové znalosti, se tak objevil nejen v samosprávných úřadech, ale na konci 19. století byl již běžný i ve státní správě.

Zatímco v samosprávě všech úrovní probíhal boj o udržení a zakonzervování pozic v závislosti na výsledku voleb, státní úřady se na počátku 20. století staly cílem všech politických stran bez rozdílu, které se dožadovaly „poměrného“ zastoupení „svého“ národa na vedoucích i subalterních pozicích, což byl ovšem jen první krok k tomu, aby za vhodného kandidáta následně prohlásily sobě loajálního kandidáta. Větší možnosti se otevřely teprve po rozpadu monarchie, kde v nástupnických státech, v republikánských režimech politické strany ovládly exekutivu a začaly diktovat obsazení rozhodujících míst ve veřejné správě. Důležitost řádně a bezchybně fungující správy, jež byla nutná pro zachování statu quo tak, jak byl po válce nastaven, si politické elity zřetelně uvědomovaly a přizpůsobily tomu i zásahy do její struktury. Z tohoto důvod byl zachován i monokratický způsob rozhodování, který Československá republika převzala z rakouské praxe a který vydržel až do konce druhé světové války. Jeho nahrazení kolektivním výkonem státní moci prostřednictvím

národních výborů předznamenalo zásadní změny, které ve veřejné správě uskutečnila již jediná vládnoucí politická strana po roce 1948.

Témata, která bychom v rámci konference chtěli hlouběji zkoumat:

- zapojení státního a samosprávného úřednictva do politických a nacionálních zápasů, jejich afiliace na politické strany a podpora konkrétních úředních skupin politickými stranami
- vztah státní správy a politické strany nacházející se v opozici proti režimu
- postoje státního úřednictva v politických krizích, otázka jeho loajality a přizpůsobení se měnícím se státoprávními strukturám
- různé formy ingerence politických stran a zájmových hnutí do rozhodovacího procesu veřejné správy
- politická korupce, klientelistické skupiny a sítě mezi veřejnou správou, politickými stranami a hospodářskými elitami
- národnostní indiference a otázka (národní) identity úřednictva
- působení aktérů veřejné správy jako regulátorů veřejného života

Zájemce o aktivní účast na konferenci prosíme o zaslání abstraktu navrhovaného příspěvku (200 – 400 slov) do 30. 6. 2017 na adresu:

klecacky@mua.cas.cz

Organizátoři si vyhrazují právo rozhodnout o zařazení přihlášených příspěvků, které by neměly překročit časový limit 20 minut, na program semináře a počítají se zveřejněním referátů, které uspějí v nezávislém recenzním řízení.

Die Nationalisierung und Politisierung der öffentlichen Verwaltung in Mitteleuropa 1848–1948. Der Beamte als Diener vieler Herren?

Organisator: **Zentrum für mitteleuropäische Studien / Centrum středoevropských studií** (gemeinsamer Arbeitsplatz des Masaryk-Instituts und Archivs der Tschechischen Akademie der Wissenschaften (MÚA AV ČR, v. v. i.) und der Hochschule CEVRO Institut) und **Archiv der Hauptstadt Prag**

Termin: **16. November 2017**

Veranstaltungsort: Prag, Hochschule CEVRO Institut, Jungmannova 17

Konferenzsprache: tschechisch und deutsch

Die Mitte des 19. Jahrhunderts markiert einen Bruch in der Entwicklung der öffentlichen Verwaltung innerhalb des mitteleuropäischen Raums. Das mit der Demontage des patrimonialen Systems entstandene Vakuum musste durch eine neue Struktur staatlicherseits eingerichteter und mit einem neuen Beamtentypus besetzter Ämter ersetzt werden. Zwar setzte der Kaiser die Märzverfassung unvermittelt außer Kraft, doch kam von Stodions Idee einer Zweigleisigkeit und einer Wechselwirkung und eines gegenseitigen Ausgleichs zwischen Staatsverwaltung einerseits und Selbstverwaltung andererseits dennoch in den 1850ern und 1860ern allmählich zur Umsetzung und bestand dann zumindest im westlichen Teil der Habsburger Monarchie bis zu deren Zerfall unverändert fort. Neu entstandene Gemeinden, Bezirke und Länder erlangten die Möglichkeit, ihre eigenen Belange selbst zu verwalten, autark zu wirtschaften und das ihnen anvertraute Siedlungsgebiet zu entwickeln, wobei der staatliche Beamte die Aufgabe hatte, die Einhaltung der Gesetze zu überwachen und in der Vielvölkermonarchie die Rolle eines unparteiischen Schiedsrichters zu spielen. Die wachsende Bürokratisierung und die wachsenden Ansprüche des Staats betreffend die Kontrolle über die sich herausbildenden Volksgemeinschaften erzwangen freilich die massive Anwerbung eines Beamtentums, welches sich aus den Mittel- und unteren Schichten rekrutierte, und zwar auch für führende Positionen. Auf diese Weise brach in wenigen Jahrzehnten das bisherige patriarchale Modell von Beamtdynastien zusammen und die in sich geschlossene Bürokratenkaste öffnete sich einer Zivilgesellschaft, die ihr Nationalbewusstsein zu entdecken begann. Damit machte ein neuer Typ des Beamten seine Erscheinung: mit klarer nationaler Verortung, ohne familiäre Verankerung im Verwaltungsapparat über Generationen hinweg und mit Bildung und Sprachkenntnissen als Hauptdevise. Dies war keineswegs auf autonome Ämter beschränkt: zu Ende des 19. Jahrhunderts war dieser Beamtentyp auch in der staatlichen Verwaltung bereits gang und gäbe.

Während in der Selbstverwaltung auf allen Ebenen ein Kampf um den Erhalt und die Konservierung der Positionen (in Abhängigkeit von den Wahlergebnissen) stattfand, wurden die staatlichen Behörden zu Beginn des 20. Jhs. ohne Unterschied zum Ziel aller

politischen Parteien, die nach einer "proportionalen" Vertretung "ihres" Volks in Führungs- sowie subalternen Positionen riefen, was freilich nur der erste Schritt war: im nächsten Schritt erklärten sie denjenigen zum geeigneten Kandidaten, der ihnen die Treue schwur. Größere Spielräume eröffneten sich erst nach dem Fall der Monarchie, als in den Nachfolgestaaten im Rahmen republikanischer Regierungsformen die politischen Parteien die Exekutive beherrschten und zunehmend die Besetzung von Schlüsselposten der öffentlichen Verwaltung diktierten. Dabei zeigte sich deutlich, dass sich die politischen Eliten sehr wohl der Wichtigkeit eines ordentlichen und reibungslosen Verwaltungsbetriebs bewusst waren, der für die Erhaltung des nach dem Krieg aufgestellten Status Quo unabdingbar war; ihre Ein- und Übergriffe in dessen Struktur trugen dieser Wichtigkeit entsprechend Rechnung. Aus diesem Grund wurde u.a. auch die monokratische Form des Entscheidungsprozesses beibehalten, welche die Tschechoslowakische Republik aus der österreichischen Praxis übernahm und die bis Ende des Zweiten Weltkriegs Bestand hatte. Dass diese durch eine kollektive Ausübung der Staatsgewalt mittels der Nationalausschüsse ersetzt wurde, war Vorbote der grundlegenden Umwälzung, die in der öffentlichen Verwaltung von der dann bereits allein herrschenden Partei nach 1948 vollzogen werden sollte.

Dies sind die Themen, die wir im Rahmen der Konferenz gerne näher beleuchten würden:

- Einbindung des staatlichen Beamtentums und des Beamtenapparats der Selbstverwaltung in politische und nationale Fehden, Nähe bzw. Verbindung zu politischen Parteien und Unterstützung konkreter Beamtengruppen durch politische Parteien
- Verhältnis der staatlichen Verwaltung zu politischen Parteien, die zum Regime in der Opposition stehen
- Haltung des Staatsbeamtentums in politischen Krisen; die Frage seiner Loyalität und seiner Anpassung an sich wandelnde staatsrechtliche Strukturen
- diverse Formen der Einmischung seitens politischer Parteien und Interessenbewegungen in die Entscheidungsfindungsprozesse der öffentlichen Verwaltung
- politische Korruption, klientelistische Gruppierungen und Vernetzung zwischen öffentlicher Verwaltung, politischen Parteien und Wirtschaftseliten
- nationale Indifferenz und die Frage der (nationalen) Identität des Beamtentums
- Wirken der Akteure der öffentlichen Verwaltung als Regulatoren des öffentlichen Lebens

Bitte reichen Sie eine Skizze Ihres geplanten Vortrags (200 – 400 Wörter) in deutscher oder tschechischer Sprache bis zum 30. 6. 2017 ein bei:

klecacky@mua.cas.cz

Die Herausgabe eines Tagungsbandes ist beabsichtigt.